

על גדולי ישראל

- הרמב"ם**, אין כמוהו! איך שהוא מסדר את הענינים... אין כמו הרמב"ם! מיום ליום אני מתפעל. והוא חי בסך הכל שבעים שנה, זה לא הרבה, אני מתפלא איך הוא הספיק כל הרבה... הוא הקיף את כל התורה, זרעים, מועד, נשים, נזיקין, קדשים, טהרות, ולא 'סתם' העתיק את זה, אלא למד את זה, וחיבר חיבורו על כל התורה כולה! חיבר המשנה תורה, חיבר פירוש המשניות, והיה גם רופא וגם למד וכתב פילוסופיה, והיה הרופא של המלך, והיה עסוק, ועם כל זה – איזה גדלות בתורה! יש מכתב שהוא כתב למישהו שרצה לבוא ללמוד אצלו, והרמב"ם השיב לו שלא יבוא, והרמב"ם מספר לו שהוא כל יום רוכב על החמור אל המלך, לקהיר, לבדוק את המלך, ועד שהוא חוזר... אחרי שהוא סוף סוף חוזר, מה הוא עושה? הוא מאכיל את החמור, כך הוא מספר, ורק אחר כך הוא אוכל בעצמו, אחר כך נח, ובינתיים אנשים מחכים לו...

הרמב"ם... תתרגלו ברמב"ם, ואז תראו נפלאות ממש, גם בסגנון שלו, גם במיקום שלו, איפה הוא מעמיד את הדברים. המיקום של הרמב"ם, זה נפלא, נפלא, בכל המקומות. יש מאות דוגמאות על זה, איך שהמיקום של הדברים ברמב"ם מלמד אותנו דברים.

יש סיפור על ר' חיים מבריסק: אם יש שני מתים בעיר אחת, לפי ההלכה, מי שמת קודם - צריך לקבור אותו קודם. (היום זה לא כל כך שייך, המשפחה לפעמים רוצה לדחות את ההלויה עד שיתארגנו ויודיעו לאנשים וכו', אבל גם היום מי שבא קודם לתברא קדישא, יש לו זכות קדימה בקביעת מועד ההלויה.) בחוץ לארץ כך עשו, מי שמת קודם - קברו אותו קודם. פעם היו שני מתים בעיר, ומשום מה נקבר קודם המת השני. באו הבנים של המת הראשון לר' חיים, ושאלוהו בדאגה, למה זה קרה לנו? עשינו משהו לא טוב? אמר ר' חיים: תביאו לי את הרמב"ם, הלכות שמחות, הסתכל, ואמר: טוב, תהיו רגועים, זה לא שייך אליכם. מה הוא ראה שם? היה לו ספק האם קבורת המת הראשון זה משום כבוד המת או משום שאין מעבירין על המצוות, וראה שהרמב"ם לא הביא הלכה זו בהלכות שמחות, אלא רק הסתפק בכלל הכללי שאין מעבירין על המצוות. מזה הבין ר' חיים, שזה לא דין בכבוד המת, אלא דין בהעברה על המצוות, מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. לכן זה לא קשור למת ולמשפחתו, אלא לממונים על הקבורות, לרב, לתברא קדישא, שהם היו צריכים לא להעביר על המצוה, אלא לתקדים את המצוה שנזדמנה להם קודם. (זה כמו הדין שאם האדם נתקל בתפילין לפני הטלית, צריך לשים קודם את התפילין... הרבה לא יודעים את זה...)

מיקום הדברים ברמב"ם זה נפלא, נפלא, והדקדוק שלו, והסידור שלו... "ממשה עד משה לא קם כמשה".
- רבינו תם** היה חדשן. הוא היה ההיפך מר"י. ר"י היה שגרתי בפירושו, ואילו רבינו תם אמר דברים מחודשים. כך למשל רבינו תם אומר, שאת הספר תורה שמים בארון בשכיבה, את המזוזות שמים בדת בשכיבה, יש תפילין של רבינו תם, שקיעה של רבינו תם, הוא מתיר עדות בכתב, וכן הלאה. הוא חדשן בכל התורה כולה. וכיון שהוא היה כה חדשן, לכן, אין הלכה כמותו, בדרך כלל. ואמנם, אף שבדרך כלל אין הלכה כמותו, הוא לא נדחה לגמרי מן ההלכה. תמיד הוא מובא, בצורה זו או אחרת, בפסיקת ההלכה. הוא מובא כיש אומרים, או כד'. בדרך זו או אחרת יהיה לשיטתו איזה שהוא ביטוי בפסיקת ההלכה.

תפילין דרבינו תם - התפילין דרבינו תם, שיש שמניחים היום, הם פסולים לפי רבינו תם. רבינו תם לא היה מניח אותם! כי לפי רבינו תם הפרשיות צריכים להיות בתוך התפילין בשכיבה, כמו שספר תורה ומזוזה צריכים להיות בשכיבה לשיטתו, והתפילין דרבינו תם שמצויות כיום, הם לא כאלו. תפילין דרבינו תם שמצויים כיום, יש שנוהגים להניח אותם (המקובלים, חלק מהספרדים, חסידים, תב"ד - שם יש נוהגים שאפילו הרווקים לובשים), הגר"א אומר שלא חייבים. הוא עשה חשבון שאם נבוא לחשוש לכל השיטות, צריך להניח שישים וארבע זוגות תפילין! וכך נוהגים הליטאים, שלא ללבוש. חלק מהספרדים שמניחים נוהגים ללבוש גם רש"י וגם רבינו תם ביחד, החסידים נוהגים ללבוש קודם רש"י ואחר כך רבינו תם בלי ברכה.

- גם **תוספות רי"ד** היה חדשן גדול. בתחילת מסכת קידושין הגמרא אומרת שאסור לקדש בחליפין, ותוספות רי"ד טוען שמותר לקדש בחליפין, והגמרא רק התכוונה שאסור לעשות קנין חליפין שבו מתחייבים לבצע את הקידושין. גם בבבא קמא ס"ה יש לו חידוש גדול בפשט הגמרא בענין חמץ גזול שעבר עליו הפסח. וכך גם במקומות אחרים יש לו חידושים גדולים.
- **תרומת הדשן** כתב את השו"ת שלו עם שאלות שהוא "המציא", לא שאלות שבאמת שאלו. ולכן בשו"ת שלו צריך לדקדק בכל מילה גם בשאלה, כל מילה מדודה, בניגוד לשו"תים אחרים שהשאלות הם שאלות "אמיתיות". אגב, תרומת הדשן עסק גם בקבלה מעשית!
- בעל "**באר הגולה**" על השולחן ערוך היה סבו של הגר"א. "באר הגולה" התחיל בחיבור של דברי השולחן ערוך אל המקורות בגמרא ובראשונים, והגר"א המשיך בדרכו, והוסיף והעמיק את החיבור הזה של השתלשלות ההלכה לדורותיה.
- **אשתו של הסמ"ע** נשארה אלמנה בצעירותה, אך לא הסכימה להתחתן שוב. היא עסקה בצדקה ומצוות כל ימיה, עלתה לארץ, ונקברה בירושלים, תוך ארבע מאות אמה מקבר זכריה הנביא. (מופיע בהקדמה ל"פרישה" מאת בנו של ה"פרישה"!)
- **הנודע ביהודה**, היה גדול, הוא היה "אריה". יש לו תשובות רבות בעניינים רבים, והתשובות שלו הם בעלי משקל גדול. החזון איש כותב שהנודע ביהודה הוא מממשיכי המסורת, מממשיכי השמועה. היה מקרה שבו הוא עמד בפרץ. היתה אשת איש, שבאו עדים שהעידו שהיא זינתה עימם, ושהיא צריכה להאסר על בעלה. ואולם, זו היתה משפחה אלימה ובעלת זרוע, מקורבת למלכות, שאימה על הרבנים

1. זה לשונו: ולעצור במילין מי לא יוכל, מלחלות על הספר ולספר רוב גודל תפירת יקר, מעלות האשה החשובה הגבירה הצנועה והחסידה והישרה, הלא היא אי"מ הרבנית מרת בילה בת הקצין והנדיב הר"ר ישראל אידלש ז"ל... המביאה לאמיו ז"ל לכל הכבוד הזה ולבעלה עיטרה עטרה, והיתה לו ולתלמידיו לעזר שיתעסקו בתורה... אביה הקצין פרנס הדור, ובידה למלאת תאוותה כאות נפשה, והיא לא עשתה כן רק מאסה נפשה בתענוגי עצם הזה, ובחירה תמיד לקנות לעצמה עולם הבא... שלחה לעניים ולבני בית... ובידה מפתח עזרת הנשים שהיתה ראשונה מבאי בית הכנסת ואחרונה שעה אחת או ב' אחר יציאת העם מבית הכנסת שהגמירה תפלותיה ותחנוניה... תמיד אשר היו מוטיין השלחן בדברי תורה היתה אוזרת כגבר חלציה במשא ומתן הד"ת, ולפעמים אשר המציאה מדעתה איזה פשט מתוק מדבש... ובפרט דיני נשים ובהלכות נדה והיתח בקי... ואחר שעוסקת בתפילה ובתורה, עוסקת בגמילות חסדים, לבקר חולים ולנחם אבלים, ולא היה שום דבר מצוה בעיר שלא כתתה עצמה בתוכה... וידה פתוחה בצדקה יותר מכדי ערכה, וכל הליכותיה ומחשבותיה ומעשיה לחשוב מחשבה לעשות תמיד דבר מצוה, ומי יוכל לפרט כל פרטי מעשיה הטובים בחסידותיה ובפרישותיה... ואחר פטירת אמיו ז"ל חבבה הארץ לעלות לארץ ישראל ולירושלים תוביב, וכאשר זכתה לדבר זה, והולכת וסובבת על כל קברי הצדיקים שבכל עיר ועיר המונחים בארץ ישראל, ולבסוף יושבת בירושלים תוביב... ואחר שנה נפשה חלקו לה שם כבוד, וחשבו לקבור אותה בין חשובי ארץ, ונודמנה שנקרבה בכבוד גדול בירושלים תוביב, תוך ארבע אמות של קבר זכריה הנביא ע"ה...

שלא יאסרו אותם. ומתוך הלחץ, הרבנים הביאו היתרים מדוע היא לא נאסרה על בעלה. הם באו בלומדיש ומצאו היתרים הלכתיים. הנודע ביהודה עמד בפרץ, ולא חשש, ופירסם שהאשה אסורה על בעלה. הדברים מובאים בשו"ת נוי"ב קמ"א אבעה"ז תשובה ע"ב², תשובה ארוכה וידועה, תשובה מפורסמת מאד, תשובה שנוגעת ביסודות בהלכה. הנו"ב מביא שם ששה היתרים שניתן היה להביא למקרה הני"ל, ומאריך לסתור את ששת ההיתרים אחד לאחד.

באותו מקרה, מי שהצטרף אליו לאסור, היה הרב אברהם גרשון מקיטוב, שהיה מהחסידים. הוא היה הגיס של הבעל שם טוב! למרות ההתנגדות של הנודע ביהודה לחסידות, הם חברו ביחד. הנודע ביהודה משבח את הרב החסיד, אברהם גרשון, בשבחים עצומים (הדברים מובאים בתשובה הני"ל): "מתחמדי עיני וחמדת לבי... כבוד אהובי ידי נפשי וחביבי, אהוב למטה ונתחמד למעלה... מופלג בתורה ובחסידות...".

עוד הצטרף אליהם לאסור, עוד רב אחד. הם הסתכנו בכך שפרסמו לאסור, אך לא חששו. ומספרים, ששלושת העומדים בפרץ אכן היו בסכנה, ונאלצו לברוח, בעקבות עמידתם כנגד אותה משפחה תקיפה. ואולם, הקב"ה נתן שחרם, והם זכו, לעלות לגדולה. הנודע ביהודה זכה להתננות לרבה של פראג, הרב אברהם גרשון זכה לעלות לארץ, והיה לאחד מראשי הרבנים בצפת, והרב השלישי גם כן התמנה לגדולה.

(אמנם, הלכה למעשה, נראה דלא כדברי הנודע ביהודה שם. בדחיית ההיתר הראשון, הנודע ביהודה שם חולק על המהר"א ששון, ונראה דהלכה כמהר"א ששון, ולא כנודע ביהודה. ועל סמך זאת הקלנו הלכה למעשה בבית הדין, בכמה מקרים. גם בדחיית ההיתר השני, הנודע ביהודה מוכיח מהגמרא דלא כרשב"א, אך נראה שהוכחתו אינה נכונה.)³

יש שמועה על משפחה בארץ שהם מהאשה ההיא, שנדונה במקרה שעליו דן הנודע ביהודה.⁴ הזכרנו את התנגדותו של הנודע ביהודה לחסידות. בין השאר הוא התנגד ל"לשם יחוד" שהוסיפו החסידים. ובעקבות זאת, אכן, חסידים, שאומרים "לשם יחוד", ביום האזכרה של הנודע ביהודה, לכבודו, לא אומרים "לשם יחוד" לפני ספירת העומר. זה יפה שהם מכבדים אותו כך. (הם מכירים את הנודע ביהודה ביום האזכרה, ולא אומרים "לשם יחוד ביום האזכרה. אנחנו מכירים את הנודע ביהודה כל השנה, לא אומרים "לשם יחוד" כל השנה...) אנחנו לא יודעים מתי יום האזכרה. אם תשאלו אותי מתי יום האזכרה שלו - אני באמת לא יודע, בימי הספירה, לא יודע בדיוק מתי. אבל הם - יודעים ומכבדים, זה יפה. [מן הראוי לציין, שים פטירתו של הנודע ביהודה הוא י"ז באייר, שהוא גם יום פטירתו של הרב זצ"ל. הרב הוקיר מאד את הנודע ביהודה, ונפטר בדיוק באותו תאריך!] הנודע ביהודה, בהתנגדותו ל"לשם יחוד", כתב שעל זה נאמר "צדיקים ילכו בס, וחסידים יכשלו בס." (היה מדפיס, חסיד, שהדפיס עבור הנודע ביהודה "ופושעים יכשלו בס", אמר לו הנודע ביהודה: אני עשיתי מפושעים חסידים, אתה עשית מחסידים פושעים...)

• **האדר"ת**, הרב אליהו דוד רבינוביץ' תאומים, חמיו של הרב קוק, הובא לירושלים על ידי הרב של ירושלים, הרב שמואל מסלנט. כיון שהרב שמואל היה כבר מבוגר, הוא הביא לירושלים את האדר"ת, הצעיר יותר, כדי לעזור לו בענייני העיר. בסוף, דוקא הרב שמואל מסלנט האריך ימים⁵, והאדר"ת נפטר לפניו. האדר"ת היה גאון גדול, והוא חיבר הרבה ספרים. רוב ספריו נשארו ככתבי יד, לא מפורסמים אותם, אני לא יודע למה...

2. הרב נחום ברנסון העיר: כשמה כן היא, תשובה עבה.

3. ראה על כך בשיעור "פלגינן דיבורא"

4. (אמנם, על פי דברי הרב לעיל, נראה, שלמעשה, ניתן לומר, שאין בהם פסול.)

5. היה רבה של ירושלים במשך כשבעים שנה!

• **הרב איסר זלמן מלצר**, שלמדתי אצלו ביעץ חיים בירושלים, העלה חקירות שהפכו להיות נחלתן של הכלל. לדוגמא, הוא חקר את החקירה המפורסמת, האם החיוב בנוקי ממון הוא מחמת שממונו הזיק, או מחמת שהבעלים לא שמר כראוי. הוא הראשון שעסק בחקירה זו, והחקירה התפשטה, עד שכיום כל ילד בישיבה קטנה כבר מכיר חקירה זו...

• **החזון איש** רק ישב ולמד, לא היה לו אלא לימוד. זה ברור במאה אחוז. התמדה גדולה. הגדלות שלו היתה התמדה. אני שימשתי את החזון איש בקיץ, הייתי הולך אליו ב"בין הזמנים". (לא רוצה לקרוא לזה בין הזמנים, אנחנו לא יודעים מזה, זה תוצרת אירופה, אצלנו, בירושלים לא ידעו מה זה בין הזמנים.) אחרי תשעה באב הייתי נוסע ללמוד אצלו, למשך כמה שבועות. אשתו, הרבנית לא נתנה להכנס, כי אמרה לו, 'התחנתני איתך על מנת שתשב ותלמד, לא בשביל שיבואו אנשים לברכות...' היא לא ידעה חכמות... ולכן אמר לי, לבוא לפנות בוקר, כשהיא עדיין ישנה. וכך עשיתי. נכנסתי אליו לפנות בוקר, וישבנו שעות! דיברנו בחידושי תורה. אחר כך התפללנו בנץ (החזו"א לא הסתכל על השעון מתי הניץ, אלא רק יצא החוצה, הסתכל על השמים, עד שאמר: "אפשר להתחיל להתפלל. עד 'שמונה עשרה' יגיע הניץ"), אכלנו, ונסענו ביחד לים (באוטובוסים). לא אהבנו להיות בים, לא הוא ולא אני, אבל עשינו זאת כדי לדבר בדרך בלימוד. אחרי שהתרחצנו בים, הבאתי לו מים לנטילת ידיים, נסענו חזרה, ובדרך המשכנו לדבר בלימוד. (כשהגענו חזרה, כבר היה 'אסורי' לי להכנס לבית...) ככה 'ניצלתי' אותו. ככה צריך לנצל, רבותי, צריך לנצל!

החזון איש, כאמור, ישב כל היום בביתו ולמד. הוא היה עצמאי בלימודו, עמל בתורה עד שהגיע למסקנותיו, ולא הרגיש מחוייב למסקנותיהם של אחרים. לכן הרבה פסקים שלו הם לא כמו שנהגו. יש הבדלים בין מנהג ירושלים לבין החזון איש בדברים רבים. ה'ירושלמים' הם עוד מהדור הקודם, עוד לפני החזון איש. החזון איש היה גדול מאד, אבל מותר לחלוק עליו בדברים מסוימים...

החזון איש היה אחד המקלים הגדולים שבדור! טועים בו, חושבים שהוא מחמיר, א"ל! הוא ידע להקל! הרב קוק החמיר בחלכות שביעית יותר ממנו. החזון איש היה מהבקלים בהרבה דברים.

היה מקרה, אחרי השואה, באזור תל אביב, שבאו שני עדים, שהעידו לאשה, שבעלה מת בשואה. האשה התחנתה, ואחר כך "בא הרוג ברגליו"! אותו אדם אומר, זו אשתי, והאשה אומרת, אכן זה בעלי הראשון, ויש שני עדים חדשים שמעידים שהוא היה בעלה. לכאורה במקרה כזה, הדין היה צריך להיות תצא מזה ומזה. אך החזון איש היקל במקרה זה. הוא התבסס על דברי התוספות (ניבמות פ"ח. ד"ה "אתא גברא"), ששואלים: במקרה שנשאה על פי שני עדים, ו"בא הרוג ברגליו", מדוע תצא? הרי שני העדים הראשונים הרי הם כמאה! תוספות עונים שלא אמרינן תרי כמאה מול דבר הידוע לכל. וכיון שבא הרוג ברגליו, הוי דבר הידוע לכל, וממילא זה גובר על שני העדים. ואמר החזון איש, שאמנם בדרך כלל, "בא הרוג ברגליו" הוי דבר הידוע לכל, אולם, אחרי השואה, כשהגיעו מכל מקום אחד מעיר ושתיים ממשפחה, זהות האדם כבר לא נחשבת דבר הידוע לכל. ולכן "בא הרוג ברגליו" לא גובר על שני העדים הראשונים שהוי כמאה, ולכן לא נאסרת על בעלה השני!

פסיקת הלכה צריכה להעשות במתינות. במקרה הני"ל, במבט ראשוני, כל ארד היה פוסק "תצא מזה ומזה", אולם, צריך לפסוק הלכה במתינות, לעיין בדברים.

- בעיני קדשים אני שימשתי הרבה אצל הרב **מבריסק** (הרב יצחק זאב סולוביצ'יק). בבריסק בעיקר לומדים קודשים. עד היום. הרבי מבריסק היה אומר, שאמר לו ראש ישיבה אחד: אתם לומדים קדשים כמו בבא קמא, ואצלנו לומדים בבא קמא כמו קדשים... (יש דרכים שונות בלימוד. יש דרך בריסק ללמוד מה שכתוב, ויש דרך שאר הישיבות להבין כל דבר. בבריסק בעיקר מגדירים את הדברים, ופחות מסבירים אותם. בבריסק עוסקים יותר ב"מה", ופחות ב"למה". היו שיצאו כנגד בריסק שנטו מדרך ההבנה, הרב נחום פרצוביץ', למשל, זעק כנגדם, אך אני הייתי קצת מרגיע, יש מקום גם לשיטת בריסק האומרת שלא חייבים להבין כל כל דבר, ככה כתוב וזהו, ככה כתוב ולא צריך להבין).
- למדתי אצל ר' **שלמה זמן אוירבעץ** זצ"ל, שהיה בשכונתינו, שכונת "שערי חסד". כבר כשהייתי בן חמש עשרה, היינו הולכים אליו לשיעורים שלו בשב שבעתתא, ועוד. העונה של רב שלמה זלמן - כשהיו באים אליו לשאול שאלה הלכתית, בענותותו הגדולה הוא היה מפנה את השואל לרב השכונה, למרא דאתרא. כדי לעזור לשואל, הוא היה יוצא עימו למרפסת, מצביע על הבית של רב השכונה, ומפנה את השואל אליו, כדבר מובן מאליו, "הוא רב השכונה, תשאל אותו."
- (רב השכונה היה אבא שלי. רב שלמה זלמן ואבי היו ידידים טובים.)
- הרב **עובדיה יוסף** הוא אדם גדול. כשהייתי בחור ישיבה צעיר, ידעו שיש תלמיד חכם גדול ב"פורת יוסף" – הרב עובדיה. הוא שולט בהמון ספרים. בפסיקת ההלכה שלו יש משקל גדול בפסיקה, לכמות של המחברים, והוא מביא בתשובותיו, הרבה מאד ספרים. הוא מביא גם את הספר שלי כמה פעמים. הוא צלצל אלי, לא פעם, ללבן עניינים שונים. כשהוא מצלצל, מתי הוא מצלצל? הוא מצלצל באמצע הלילה... בשבילו זה אמצע היום...⁶
- (באחד הפעמים שצלצל היה זה כדי "לקנות" את הספר שלי, בתמורה לשני ספרים שלו.)
- הרב עובדיה גם עשה רבות למען יהודי ספרד.⁷

6. בשיעור שנתן בישיבתנו, סיפר פעם בנו, הרב יצחק יוסף, שאביו, הרב עובדיה, לומד מדי לילה, אל תוך הלילה, עד שלוש או ארבע לפנות בוקר, וכך חינוך את בנו. וסיפר, שלפעמים אביו מתקשר אליו, בשעות מאוחרות אלו, בשעה שתיים או כד', ואם הוא לא עונה מיד, גוער בו אביו, "מה, ישנת?!"

7. סיפר נכדו של הרב עובדיה, הרב יעקב ששון: הרב רוזנטל והרב עובדיה יוסף היו בקשרים חמים וטובים והעריכו זה את זה. בערב פסח, כשנה לפני פטירתו של הרב רוזנטל, הוא בא לבקר את הרב עובדיה בביתו. בביקורו, שאל הרב רוזנטל את הרב עובדיה, מדוע אנו מכנים את החג "חג פסח", ולא "חג המצות" כפי שהוא נקרא בתורה? והשיב הרב עובדיה, שהקבי"ה משבח את עם ישראל שאכלו לחם עוני, וקורא לחג חג המצות, ואנו משבחים את הקבי"ה שפסח על בני בני ישראל, ומכנים את החג חג פסח. הרב רוזנטל נהנה למשמע הדברים, ושאל את הרב עובדיה, אפשר לבקש ממך בקשה? ענה הרב עובדיה: בבקשה. ביקש הרב רוזנטל: אפשר לתת לך נשיקה? הרב עובדיה נאלץ להסכים, והרב רוזנטל נשקו בכל ליבו.